

Iveković Ć. M., Dalmatiens Architektur und Plastik. , VI.-VII. Bd. Table 201-320. Verlag von Schnell & Co. Beč.

Iveković Ć. M. , Značajke graditeljstva ranoga Srednjega Vijeka u Dalmaciji (u *Narodnoj Starini* Br. 1. Zagreb str. 22-32 sa 11 slika). Iveković Ć. M., Bunje, čemeri, poljarice (u *Zborniku Kralja Tomislava*. Posebna djela Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti XVII., Zagreb 1925. str. 413-429 i CC III. sa 28 slika.

Veliko i važno Ivekovićevo izdanje dalmatinskih spomenika graditeljstva i vajarstva u lijepim reprodukcijama privedeno je kraju svescima , VI.-VIII., koji donose slike spomenika u gradovima Splitu (Solinu), Omišu, Dubrovniku, Hvaru i Korčuli. Spomenici tih gradova u lijepom su broju i zgodnim snimkama reprodukovani. Doneseno je i dosta spomenika starohrvatskoga vremena. Po prvi puta su, mislim, donesene slike zvonika "Gospe od Zvonika" u Splitu u većem formatu (tab. 225) i Sv. Nikole "u Varošu" u Splitu (tab. 228 a-b i 229 a). Grehota da je u ovom izdanju, koje ide u vanjski svijet, izostavljena reprodukcija fragmenta s. natpisom hrvatskoga kneza Trpimira i reprodukcije nadgrobnog natpisa Hrvatske kraljice Jelene, koji se čuvaju u splitskom muzeju. Ispod svake slike kratki su naslovi, koji objašnjavaju sliku, u talijanskom, njemačkom i hrvatskom jeziku; popratnoga teksta u ovim zadnjim svescima nema. Članak Ivekovićevo u "*Narodnoj Starini*" o graditeljstvu u Dalmaciji u vrijeme hrvatskih narodnih vladara, većma je informativna značaja i namijenjen široj čitalačkoj publici. U njemu autor ističe neke osobine našega graditeljstva, napose na crkvi Sv. Martina u Splitu, Sv. Petra u Priku, Sv. Barbare u Trogiru i Sv. Krševanu u Zadru. 60 karakteru i značenju starohrvatskoga graditeljstva imao sam već prigode, a u vezi s Ivekovićevoim člankom, istaći svoje. odvojeno mišljenje (isp. *Vjesnik arh. hist. da/m.* 1922. str. 129 i 1923. str. 164). Ovdje ću samo upozoriti na neke netočnosti u spomenutom Ivekovićevoim članku.

U Bihaćima otkopani su samo temelji crkvice Sv. Marte, koji nas još ne ovlaštaju na tvrdnju, da je ta crkvice .apodiktčki bila svedena i to bačvastim svodom nad svakim brodom". Crkva Sv. Krševana u Zadru, kako je do nas došla, građena je koncem XII. vijeka ; otpada prema tome njezin navodni prioritet pred srodnim građevinama u Rimu. Kapiteli u Sv. Barbari ne pokazuju .posvema domaći i originalan tip". To su osim jednog kapitela, koji bi jedini mogao da bude iz Srednjeg Vijeka i to običnog ranoromaničkog tipa -naprosto rimski kapiteli, ponovo upotrebljeni u Srednjem Vijeku; na jedan je stup pače naturen kapitel iz rimskog vremena, isječen na po i izvrnut.

U drugom članku, štampanom u milenijskom Zborniku Akademije, Iveković svraća pažnju na sloj poljskih građevina u šibenskom primorju, koje tamošnji narod zove .bunjama". Radi se o primitivnim, u suho građenim kućicama naših seljaka u tom kraju -vidio sam ih također na otoku Hvaru, a bit će ih još i drugdje -koje služe seljaku za .pohranu poljskog alata i za sklonište u slučaju nevremena. Iveković potanko opisuje i obrazlaže interesantnu konstrukciju tih građevina. To su prosta zdanja iz gruboga kamenja u obliku četvrtasta ili okrugla podanka, sa kojega se diže šiljasti vrh ili kupola. Ta kupola nije međuto građena po običnim pravilima prave svodovne gradnje pomoću formiranih klinastih tesanaca, već je složena od vodoravnih koluta ili slojeva kamenih ploča, od kojih svaki viši sloj nešto strši van iznad donjega; i tako se malo po malo koluti suzuju, dok oveća ploča može da zaklop'i malen otvor pri samom vrhu. Nijemci zovu ovaj način gradnje, za razliku od pravog svoda, Scheingewolbe ili Vortragungsgewölbe.

Ovaj način gradnje je naime tipična i neminovna pojava svugdje, gdje primitivni majstori ne znaju graditi pravi svod i kupolu, pa ga susretamo, kako također Iveković ističe, u raznim zemljama i vremenima primitivna graditeljskog umijeća: uprehistorijskim balearskim "talayot"ima, sardinjskim "nouraghi"-ma, apulskim "trudahi"-ma, u nekim primitivnim građevinama stare Kaldeje, u "tholos"-ima mikenske epohe, u ranosrednjovjekovnim građevinama Irske i t. d.

Baš ovo široko rasezanje ovoga načina gradnje razlog je, da sam ja skeptičan prema pokušajima, da se naše seljačke "bunje", koje su sve građene u novije i u najnovije doba, upotrebe za dokaz originalnoga nacionalnoga karaktera starohrvatskog graditeljstva (već se Jelić pozivao na "bunje" za potkrepu svoje alansko-perzijske teorije o starohrvatskom graditeljstvu). Po mojem je mišljenju stići manje podesno praviti dalekosežne zaključke na osnovu "bunja", što s jedne strane u starohrvatskim građevinama nailazimo većinom na nevjeste "ađene", a li prave svodove i kupole, a s druge strane, što seoskih crkvića sa šiljastim bačvastim svodom, građanima u tehnici "bunja", imamo u Dalmaciji i u dobnije vrijeme; nije dakle tehnika pseudosvodovija seljačkih "bunja" nikakova specifična karakteristika graditeljstva starohrvatskoga vremena. Pojedinačna pak pojava kupole u starohrvatskih građevina, građene vodoravnim slojevima kamenja, od kojih svaki viši strši nešto nad donjim, kao na primjer u kupoli crkvice Sv. Donata na Krku, pokazuje nam samo to, da starohrvatsko graditeljstvo nosi na sebi biljeg rada lokalnih, primitivnih majstoskoj, u periferijskoj, provincijskoj sredini, kamo tek dopiru oslabljeni uticaji savršenijega graditeljstva Europe - na što nas inače upućuju i sve ostale karakteristike prvoga sloja starohrvatskih crkvića.

Ljubo Karaman